

Migration and networks in transit

Citation for published version (APA):

Wissink, M. J. (2019). *Migration and networks in transit: The co-evolution of migration trajectories and social networks of sub-Saharan African migrants in Turkey and Greece*. Proefschrift Maken Maastricht. <https://doi.org/10.26481/dis.20191004mw>

Document status and date:

Published: 01/01/2019

DOI:

[10.26481/dis.20191004mw](https://doi.org/10.26481/dis.20191004mw)

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

Migration and Networks in Transit

The co-evolution of migration
trajectories and social networks of
sub-Saharan African migrants in
Turkey and Greece

Marieke Wissink

Inleiding

Dit proefschrift onderzoekt de wijze waarop migratietrajecten van Afrikaanse migranten in Turkije en Griekenland verlopen en wat de rol daarin is van hun steeds veranderende sociale netwerken. Een migratietraject is in dit proefschrift gedefinieerd als de aaneenschakeling van migratiestrategieën die migranten onderweg toepassen, zoals asiel aanvragen, een grens oversteken zonder toestemming van autoriteiten en ongedocumenteerd verblijf.

In Europa is al jaren veel aandacht voor migratie naar Europa via het Mediterrane gebied. Via de media worden dikwijls schrijnende foto's gedeeld van overvolle boten en mensen die de overtocht over zee niet hebben gehaald. Het maatschappelijk debat hierover is gepolariseerd: waar sommige politici en opiniemakers strijden voor strengere migratiewetten en aangescherpte grensbewaking, pleiten anderen voor een meer humaan grensbeleid en opengestelde grenzen.

Ondanks deze uiteenlopende opvattingen wordt doorgaans aan beide kanten van een aantal vooronderstellingen uitgegaan dat in dit proefschrift nader is onderzocht. Zo roepen de beelden van de vele migranten aan de grenzen van Europa het idee op dat zij, in het land van herkomst, allen ooit hetzelfde doel hadden, namelijk Europa te bereiken. Van migranten die in Turkije verblijven, en al dan niet geprobeerd hebben om de oversteek naar Griekenland te maken, wordt vaak aangenomen dat zij zijn "gestrand" en dat hun migratietraject nog niet is voltooid. In heersende opvattingen bestaat verder een strikt onderscheid tussen vluchtelingen en andere migranten en worden aan beide groepen andere rechten en plichten toegekend. Met betrekking tot de rol van sociale netwerken is de veelgehoorde aanname dat families in het land van herkomst grote druk leggen op migranten voor financiële steun, en dat familie en bekenden die al zijn gemigreerd anderen aanmoedigen hetzelfde te doen. Migratiebeslissingen onderweg zouden worden gedreven door het wel of niet behalen van dit doel.

Deze vooronderstellingen zijn niet per se onwaar. De vraag is echter in hoeverre zij, in de wijze waarop ze in het maatschappelijk debat worden ingezet, een volledig beeld geven van de verscheidenheid aan motivaties, migratiestrategieën, sociale netwerken en keuzes die mensen maken onderweg en hoe zij daartoe gekomen zijn. Bovendien ontstaat het beeld dat migratie min of meer rechtlijnig of lineair verloopt, al dan niet met enkele hobbels onderweg. De praktijk laat echter zien dat migratietrajecten vaak een grillig verloop hebben en dus allesbehalve rechtlijnig zijn.

De introductie van dit proefschrift beschrijft het voorbeeld van de Eritrese Senait, die vanuit Turkije geprobeerd heeft om Griekenland te bereiken per boot, daarna ongedocumenteerd verbleef en werkte in Turkije, er vervolgens asiel aanvraag en wachtte op hervestiging in Canada of de Verenigde Staten. Jaren later vertrok zij vanuit Turkije naar Griekenland. Na een verblijf van enkele jaren daar reisde zij verder en kwam uiteindelijk terecht in Nederland. Het moge duidelijk zijn dat het migratietraject van Senait geen lineair verloop had. Gedurende haar migratietraject kon zij afwisselend gekenmerkt worden als

een ongedocumenteerde migrant, asielzoeker en vluchteling. Hoewel zij uiteindelijk wel naar Europa is gegaan, kunnen de zes jaren die zij doorbracht in Turkije en Griekenland niet simpelweg weggezet worden als tijd die zij heeft doorgebracht in afwachting van haar doorreis naar Europa, alleen al omdat Europa niet altijd meer haar doel was in deze periode. Dit proefschrift onderzoekt hoe een dergelijk non-lineair migratietraject zich ontwikkelt en stelt daarin de volgende onderzoeksvraag centraal: *Welke mechanismen vormen het verloop van migratietrajecten van irreguliere⁹ migranten uit sub-Sahara Afrika?*

Theoretisch kader

De nadruk in de migratieliteratuur en theorievorming ligt op de start van migratie in het land van herkomst, het vervolg in het land van aankomst, de gevolgen voor beide landen en voor de relatie ertussen. Deze nadruk sterkt de (al dan niet impliciete) aanname dat migratietrajecten van individuen zich idealiter ontwikkelen volgens reeds bestaande migratiepatronen tussen landen van aankomst en herkomst. Vanuit dit perspectief zou makkelijk de voorbarige conclusie getrokken kunnen worden dat het voorgestelde land van aankomst voor individuele migratietrajecten een zeer bepalende rol heeft in de aangenomen migratiestrategieën. Die lijn volgend kan de – eveneens voorbarige - conclusie zijn dat wanneer dit voorgestelde land van aankomst niet wordt bereikt, het migratietraject niet succesvol is geweest. Bovendien wordt het beeld dat migratie een rechtlijnig verloop heeft - en een eenduidig resultaat of einddoel, nog eens versterkt door het denken in termen van herkomst en aankomst.

Dit proefschrift draagt bij aan de ontwikkeling van migratieliteratuur en theorievorming over de wijze waarop individuele migratietrajecten kunnen verlopen. Een van de speerpunten hierin is het loskomen van het dominante beeld van migratietrajecten als waren het rechte lijnen van A naar B, tussen vooraf bepaalde landen van herkomst en aankomst. Vandaar dat in dit onderzoek het individu als vertrekpunt wordt genomen, om het verloop van zijn of haar migratietraject waarachtig te kunnen onderzoeken, en niet een geografisch startpunt of bestemming.

In de migratieliteratuur is de mogelijke rol van de sociale netwerken van migranten uitgebreid beschreven en bediscussieerd. Waar een stroming beschrijft dat de steun van sociale netwerken essentieel is om te kunnen migreren, beschrijft andere literatuur dat de rol van sociale netwerken overschat wordt en andere factoren, zoals migratiebeleid, beter zouden verklaren waarom mensen migreren. In beide gevallen worden sociale netwerken geconceptualiseerd als netwerken tussen migranten en potentiële migranten in het land

---

⁹ De toevoeging "irregulier" betekent dat de rechtspositie met betrekking van aankomst, verblijf, reizen, werk en vertrek niet op alle vlakken en op alle momenten legaal zijn en kan fluctueren gedurende het migratietraject. De term irregulier geniet de voorkeur ten opzichte van de meer gangbare term "illegaal", omdat dit suggereert dat mensen geen bestaansrecht hebben en op alle fronten te allen tijde niet-wettelijk zijn, wat zelden het geval is.

van herkomst. Voortbouwend op literatuur over sociale netwerkanalyse, wordt in dit proefschrift op een andere manier naar sociale netwerken gekeken, namelijk als persoonlijke netwerken van migranten. Elk individu heeft een netwerk, groot of klein. Hiervan kunnen andere migranten en mensen in het land van herkomst of voorgenomen bestemming (als die er is) deel uitmaken, maar tevens mensen aan de andere kant van de wereld. Het proefschrift bouwt verder voort op literatuur waarin de veranderlijkheid van netwerken wordt beschreven. Tot slot wordt een transnationaal perspectief gehanteerd, waardoor de rol van grensoverstijgende praktijken wordt meegenomen in het in kaart brengen en duiden van de netwerken en handelingen van migranten.

Onderzoeksopzet

Om de veranderlijkheid in migratiestrategieën tijdens de vorming van migratietrajecten te kunnen onderzoeken, evenals de veranderlijkheid in sociale netwerken en de samenhang ertussen, waren vier kenmerken van de onderzoeksopzet essentieel.

- 1) **Een longitudinale aanpak** waar informanten door de tijd heen werden gevolgd om veranderingen in migratiestrategieën en sociale netwerken te kunnen waarnemen terwijl ze voltrekken. Ik heb een groep van 40 migranten door de tijd heen gevolgd, variërend in duur van 3 tot 24 maanden met enkele uitschieters tot 90 maanden omdat zij deelnamen aan het onderzoek voor mijn Masterscriptie over een verwant onderwerp.
- 2) **Het doen van onderzoek op meerdere plaatsen en onderzoeksmobiliteit**, wat betekent dat ik migranten volg tussen de verschillende plaatsen waarin zij zich begeven binnen de stad, de regio en het land alsook in verschillende landen
- 3) **Een diversiteit aan gehanteerde onderzoeksmethoden**: in het veldwerk combineerde ik drie onderzoeksmethoden: participatieve observatie, semi-gestructureerde interviews en sociale netwerkanalyse. De combinatie van verschillende onderzoeksmethoden zorgden ervoor dat de verschillende type data elkaar konden complementeren en valideren.
- 4) **Dataverzameling en data-analyse vormen een cyclisch proces**: door rondes van dataverzameling en data-analyse af te wisselen kon ik uit gemaakte analyses nieuwe informatie halen om in vervolgfases van datacollectie nieuwe en aanvullende vragen te stellen en observaties te doen.

De 40 informanten die de onderzoeksgroep vormen (19 in Athene en 21 in Istanbul) waren afkomstig uit de Hoorn van Afrika en uit West-Afrika. De groep bestond uit 23 mannen en 17 vrouwen. Voor deze regio's is gekozen omdat in de bestaande literatuur over migratie in en naar Turkije de focus ligt op haar buurlanden. De groeiende aantallen van Afrikaanse

migranten in Turkije nodigen uit tot het doen van onderzoek onder deze groep. Ook stelde deze selectie mij in staat voort te bouwen op mijn reeds bestaande netwerk. Het doel was niet zozeer om vergelijkingen tussen de regio's van herkomst en gender te maken, maar om een diversiteit aan migratietrajecten op te nemen in de onderzoeksgroep.

Istanbul in Turkije en Athene in Griekenland vormden de veldwerklocaties. Beide steden zijn zogeheten 'transit migratie hubs', welke worden gekenmerkt door een hoge mate van veranderlijkheid van sociale en institutionele structuren die de context kenmerken waarin beslissingen met betrekking tot migratie worden gemaakt. Deze kenmerken worden in het proefschrift aangeduid met het begrip volatiliteit. Dit wil zeggen dat de wegen van vele mensen er kruisen en er dus veel beweging zit in lokale netwerken. Ook wijst het op een grillig karakter in de aard en toepassing van lokaal migratiebeleid. Over de migratiecontext in beide landen zijn de afgelopen jaren zeer kritische rapporten verschenen van mensenrechtenorganisaties, met name met betrekking tot de toegang tot asiel, rechtsbescherming en het gebruik van geweld tegen migranten in met name Griekenland.

Resultaten

Om tot inzicht te komen in het verloop van migratietrajecten, werden drie deelonderwerpen beschreven in drie empirische hoofdstukken. De bevindingen van deze afzonderlijke hoofdstukken werden in een laatste hoofdstuk samengebracht om tot een model te komen waarmee het verloop van migratietrajecten begrepen kan worden.

Hoofdstuk vier beschrijft hoe maatschappelijke trends in Turkije en Griekenland een migratiecontext met een hoge mate van volatiliteit hebben gecreëerd, welke heeft bijgedragen aan een grote diversiteit aan migratietrajecten. Deze trends betreffen de tegengestelde economische ontwikkelingen in Turkije en Griekenland¹⁰, het verworden van migratie tot een vraagstuk van nationale veiligheid en de opmars van xenofobie in voornamelijk Griekenland. De fluctuerende kansen en belemmeringen die uit deze ontwikkelingen voortvloeien maken dat er naast het bekende traject waarin Europa als eindbestemming wordt gezien en al dan niet bereikt nog minstens vier andere manieren zijn waarop het migratietraject zich zou kunnen ontwikkelen. Ten eerste is een beweging zichtbaar waarbij migranten die eerder ten doel hadden door te reizen vanuit Turkije een voorkeur ontwikkelen om in Turkije te blijven. Ten tweede werd opgemerkt dat er door migranten in Turkije zowel naar Europa als naar andere bestemmingen gekeken en gereisd wordt, waaronder China, het Midden-Oosten en Noord-Afrika. Ten derde is opgevallen dat migranten "terugkeren" van Griekenland naar Turkije. Ten vierde werd zichtbaar dat migranten uit Griekenland begonnen weg te trekken via de Balkan, wat nieuwe en hogere risico's met zich meebracht dan de tot dan toe meer gebruikelijke manieren om Griekenland te verlaten. Het hoofdstuk besluit dat niet iedereen

---

¹⁰ Ten tijde van het veldonderzoek (2012-2013) maakte Griekenland een zware economische recessie door, terwijl er in Turkije sprake was van economische groei.

op dezelfde manier omgaat met de volatiliteit in de onderzochte ‘transit migration hubs’. Waarom dit zo is, komt in de volgende hoofdstukken aan bod.

Hoofdstuk vijf gaat in op de veranderlijke aard van de sociale netwerken van migranten. Dit hoofdstuk laat zien hoe drie elementen een rol spelen in de aard en vorming van de sociale relaties die migranten hebben: persoonlijke relatievoorkeuren, aanwezige hulpbronnen en communicatie-infrastructuren. Deze zijn aan voortdurende verandering onderhevig door het meemaken van kritieke gebeurtenissen. Hieronder worden gebeurtenissen verstaan die voortkomen uit de sociale netwerken zelf (bijvoorbeeld het verliezen van een bepaald contact), vanuit de institutionele omgeving als zijnde manifestaties van migratiebeleid (bijvoorbeeld een arrestatie of toekenning van een vluchtelingenstatus), en levensgebeurtenissen (bijvoorbeeld het krijgen van een kind). Deze gebeurtenissen kunnen een grillig, onvoorspelbaar verloop hebben waardoor ook sociale netwerken onvoorspelbare en plotse veranderingen kunnen ondergaan. Echter wordt in de migratieliteratuur vaak veronderstelt dat de netwerken van migranten zich ontwikkelen volgens stapsgewijze fasen in het migratieproces, waarbij migranten na verloop van tijd meer lokale relaties onderhouden. Een andere aanname is dat de netwerken van migranten uit bepaalde componenten bestaan die een min of meer duidelijke rol hebben, zoals het faciliteren van migratie of het sturen of ontvangen van financiële steun. Door de veranderingen in netwerken inzichtelijk te maken, wordt ook duidelijk dat deze componenten en de bijbehorende interacties niet als gegeven en vanzelfsprekend moeten worden beschouwd.

Hoofdstuk zes bouwt hierop voort door te laten zien hoe veranderende sociale netwerken een rol spelen in het verloop van het migratietraject. Het hoofdstuk laat zien dat de aard van het sociale netwerk op het moment dat een kritieke gebeurtenis zich aandient helpt te begrijpen hoe erop deze gebeurtenis gereageerd wordt en tot welke gehanteerde migratiestrategie dit leidt. Bijvoorbeeld: wanneer iemand gearresteerd wordt bij een poging om een grens over te steken, zal de manier waarop hij hierop reageerde (aan de ene kant van de grens blijven of het later nogmaals proberen) afhangen van de hulpbronnen die hij uit het netwerk kan mobiliseren. Wanneer echter relatievoorkeuren of communicatie-infrastructuren veranderd zijn, kan dit na een tweede arrest weer anders zijn. Het hoofdstuk laat verder zien dat de aard van het netwerk en of er al dan niet hulpbronnen kunnen worden aangeboord, zowel faciliterend als hinderend kan zijn. Met andere woorden, de aanwezigheid van hulpbronnen is niet altijd positief, net zoals de afwezigheid ervan niet altijd negatief is.

Hoofdstuk zeven brengt de bevindingen van de voorgaande hoofdstukken samen om tot een model te komen waarmee het verloop van migratietrajecten begrepen kan worden. Het wordt gedreven door het principe dat migratietrajecten en sociale netwerken co-evolueren door de constante ervaring van kritieke gebeurtenissen: Kritieke gebeurtenissen vormen de relatievoorkeuren, hulpbronnen en communicatie-infrastructuren, die op hun beurt de kansen en belemmeringen vormen om sociale netwerken te vormen en te onderhouden. Andersom beïnvloedt de aard van het sociale netwerk hoe er op kritieke

gebeurtenissen gereageerd wordt en hoe migranten reageren op kansen en belemmeringen die daaruit voortkomen. Dit kan vervolgens leiden tot een voortzetting of aanpassing van de toegepaste migratiestrategie.

Conclusie

Dit proefschrift heeft een bijdrage geleverd aan het beter begrijpen van het verloop van irreguliere migratietrajecten. Er is aangetoond dat de oorspronkelijk genomen beslissing in het land van herkomst om te migreren niet altijd bepalend is voor het verloop van een migratietraject. Ook wordt dit verloop niet altijd gevormd door een verwachte eindbestemming en is die er bovendien niet altijd. Daarnaast is voortdurend verblijf in Turkije en Griekenland niet in alle gevallen het gevolg van een gefaalde poging om Europa te bereiken en daarmee het effect van restrictief grensbeleid. Als migranten na enkele pogingen toch verder reizen, kan de tussentijdse periode niet worden gezien als tijd die wachtend is doorgebracht. Besluitvorming is een continu proces en keuzes om later door te migreren worden niet zonder meer ingegeven door dezelfde motieven als tijdens eerdere poging. Het proefschrift brengt hiermee nuance aan in het doorgaans aangenomen verloop van een migratietraject, en stelt dat begin- en eindpunten niet als leidend genomen moeten worden in het duiden van dit traject.

Het proefschrift stelt daarnaast een aantal bestaande aannames over de rol van sociale netwerken ter discussie en laat de waarde zien van het conceptualiseren van netwerken als persoonlijke netwerken in het duiden van de rol ervan in migratietrajecten. Tevens benadrukt de studie dat netwerken geconceptualiseerd moeten worden als zijnde aan verandering onderhevig. Dit betekent dat er bijvoorbeeld niet te allen tijde en niet door iedereen in het netwerk in het land van herkomst verwacht wordt dat er financiële middelen worden teruggestuurd. Andersom waren er diverse voorbeelden waar migranten op gezette tijden juist steun ontvingen vanuit het land van herkomst. De vraag wordt hiermee niet of sociale netwerken wel of geen rol spelen in migratieprocessen, maar eerder hoe, op welke manier, en hoe verandert deze door de tijd heen. In plaats van te onderzoeken of sociale netwerken of migratiebeleid beter het verloop van migratietrajecten bepalen zoals in de literatuur wordt bediscussieerd, is het van waarde is te onderzoeken hoe deze twee samenhangen.

Naast de theoretische bijdrage over het verloop van het migratietraject heeft het proefschrift een methodologische bijdrage aan de migratieliteratuur geleverd door het combineren van etnografisch veldwerk en interviews met sociale netwerkanalyse in een longitudinale onderzoekopzet.

Tot slot biedt het proefschrift enkele beleidsaanbevelingen. Beleidsinterventies en hulporganisaties bepalen hun doelgroep doorgaans op basis van een door deze groep toegepaste migratiestrategie. In Turkije werd bijvoorbeeld door een NGO onderscheid gemaakt tussen mensen die asiel aanvroegen en mensen die dat niet deden. Van de

laatste groep werd aangenomen dat zij niet uit zijn op - of behoefte hebben aan - een bepaalde (rechts)bescherming. Echter kan het verschil tussen iemand die wel of geen asiel aanvraagt het verschil zijn in mogelijkheden om met kritieke gebeurtenissen om te gaan. Migratiestrategieën moeten dus niet automatisch worden gezien als een reflectie van behoeftes en intenties. In plaats van doelgroepen enkel te bepalen op basis van gedrag (migratiestrategieën) is het relevanter dit te doen op basis van een assessment van de omstandigheden.

Een tweede suggestie is dat er minder nadruk wordt gelegd op het binaire karakter van een verondersteld migratietraject in het ontwikkelen van migratiebeleid. Door te focussen op het land van herkomst in het duiden van verschillen tussen bijvoorbeeld Syrische en Eritrese vluchtelingen, wordt niet opgemerkt dat mogelijk veel Eritreeërs ook zijn gevlucht voor de oorlog in Syrië, omdat zij in eerste instantie daar naartoe zijn gemigreerd.

Een derde suggestie is dat het sociale netwerk in ogenschouw genomen wordt bij het analyseren van de effecten van beleidsinterventies. Er wordt momenteel bijvoorbeeld veel onderzoek gedaan naar de effecten van de EU-Turkije deal, waarbij de EU en Turkije afspraken hebben gemaakt over het terugsturen van migranten naar Turkije. Wat er vervolgens met migranten in Turkije gebeurt hangt hoogstwaarschijnlijk af van de mogelijkheden die zij hebben om hulpbronnen aan te boren via sociale netwerken. Het kunnen mobiliseren van sociale netwerken is dan een belangrijke bijdrage die NGO's kunnen leveren aan de ondersteuning van teruggestuurde migranten. Een ander voorbeeld is de observatie dat veel mensen die asiel hebben aangevraagd in Turkije, hun verplichte verblijf in een toegewezen stad alleen kunnen bekostigen wanneer zij financiële steun krijgen uit hun netwerken. Wanneer deze steun niet voorhanden is, leidt dit er vaak toe dat mensen proberen Turkije te verlaten. Het analyseren van de rol van netwerken laat zien dat er een link is tussen het Turkse asielsysteem van verplicht verblijf in bepaalde steden en doormigratie naar Griekenland. Sociale netwerkanalyse brengt hiermee interacties aan het licht die anders niet direct zouden zijn opgemerkt.

Het proefschrift besluit met de bekende uitspraak dat "het leven is wat je gebeurt terwijl je andere plannen maakt" (Allan Saunders). Ditzelfde geldt voor het migratietraject, dat uiteindelijk onderdeel is van een levenspad, met daarin onverwachte en onberekende veranderingen en stappen. Migratie verloopt niet alleen niet rechtlijnig vanwege moeilijkheden in het bereiken van een volgende stap, maar ook omdat levens door de tijd heen vorm krijgen, omdat nieuwe, onvoorziene kansen zich aandienen, en omdat mensen op hun levenspad nu eenmaal meestal geen uitgetekende route tot hun beschikking hebben. Tot slot is het in het doen van onderzoek, het opstellen van beleid en het ontwerpen van hulpprogramma's van groot belang om mensen niet te reduceren tot hun migrant-zijn alleen, maar het migratieaspect in de grotere context van het leven van deze individuen te begrijpen.

